

Dózsa Györgyről, rokonaitól

Makfalva mintegy másfélezer lakosú székely község a Kis-Küküllő kies völgyében, a folyócska jobb parti lapályán. Marosszék egykori tudós monográfusa — *Benkő Károly* — a legvalószínűbb dicsőítő szavakkal írja le, de székely lakói a múltban is, ma is nagy küzdelemmel teremtik elő itt a mindennapi kenyeret. Régebben a házilag szőtt harisnya-posztóval kereskedtek s cserépedények készítésével foglalkoztak. 1945 után a Küküllő másik oldalán épült lengyár nyújt pénzszerzési lehetőséget, s a lehanyaglott posztógyártást, fazekasipart új mezőgazdasági ág bevezetésével igyekeznek pótolni: a falu körüli hegyeket szőlővel telepítik be. A szőlőt azelőtt csak hírből ismerték, de a fagy ma sem mindig engedi beérni.

Magam 1956 őszén fordultam meg Makfalván. *Vas Áront* mentem felkeresni, az egyszerű, harisnyás székelyt, akiről minden erdélyi tudja, hogy a falu melletti agyagból megszólalásig hű állatszobrocskákat mintáz: tökéletesen utánzott kis bivalyok, tehének s macskoszerű medvék kerülnek ki a kezéből. Mások is foglalkoznak népi szobrászattal Makfalván, de az élők közt *Vas Áron* a legtehetségesebb.

Az Erdőszentgyörgy felé igyekvő parajdi vicinálisról leszállva *Vas Áron* lakóhelyét érdeklődtem, s így kerültem szóba egy hatvanas gazda-emberrel, aki — krumplicsás közben — nemcsak azzal lepelt meg, hogy a községgel szemközti hegynek *Várúta* helyneve *Dózsa György* várának emlékét őrzi, tehát itt élt a nagy parasztfelkelés vezéregyénisége, hanem hogy még ma is szép számmal élnek *Dózsa* nevű családok a faluban. Kétszeres érdeklődéssel jegyeztem ezután — hiszen általános néprajzi-történeti tanulmányúton voltam — a faluhátár történelmet idéző dülőneveit: *Határ-patak, Látópatak, Tatár sír, Dob, Gáldobossa, Nemesnyíl, Feketenyíl* stb. A falu ma is tizesekre van osztva, s egy-egy tizest a hites vagy esküdt képviseli a néptanácsnál stb. Es a többi régies dülőnév — *Fűpatak, Külső- és Belső-Hidegség, Szarkatövisalja, Nagymagos pataka-mejjeke, Gyűkeresalja, Ece, Ecsenye, Tércsere, Cserehát, Agyagos-mege, Földjakadás, Borozdák köze, Galamborka, Neveletlen-patak, Kétágú-patak, Erős-patak, Pál mezeje* — közül vajon hány származik a XVI. századnál régebről? Más szóval: melyeket ismerhette közülük *Dózsa György*, amikor a várban katonáskodván megfordult ezeken a helyeken. Később egy oklevél felsorolja a makfalvi *Dózsák* birtokait, hasonló helynevek bukkannak abban is elő.

A *Dózsa* nevű krumplicsás gazdától persze ezek után elsősorban *Dózsa Györgyről* szerettem volna hallani, de ő mindenképpen szabadkozott, hogy tanulatlan ember ő, s *Dózsa Árpádhoz* igazított, aki tanult ember: azelőtt „nagyságos címet viselt”. „Az már nagy nemzetség.”

Dózsa György életrajzírója is megemlíti, hogy Makfalván emlékezet óta kétféle *Dózsák* élnek: egy nemes és egy nem nemes ág. Bevallom, némi rossz előérzettel indultam a „nagyságos” *Dózsához*. Gondoltam: valami ex-főispán, aki — ha mást nem — máig megőrizte gögősségét s még nekem is juttat belőle. Rossz sejtéseim azonban megcáfolódtak. A *Dózsa* kuriában jelenleg a néptanács van, az idős *Dózsa* házaspár mellette kapott lakást, egy kisebb udvarház-szerű épületben. Itt kerestem fel aznap este *Dózsa Árpád „urat”*, aki akkor (1956-ban) 70 esztendő volt. Szívélyesen fogad, szívélyessége *Vas Gereben* anekdotázó táblalibráit juttatja az ember eszébe. Szó szerint igaz is: közismert anekdotázó kedvéről és anekdota-repertoárjáról. Nemcsak a falubeliek beszélnek vele rokonszenvvel és egyik paraszti sorban levő *Dózsa* mondja őt „bátyámnak”, ő sem tagadja meg a rokonságot a faluban élő „paraszti” *Dózsa* nevű családokkal. S a közvetlenség, ahogy másnap reggel favillával a vállán beszélgetni látom más, mezőre igyekvő falubeliekkel: mintha példája lenne, hogy itt — a Székelyföldön — a földesúri é s jobbágyi alárendeltség sohasem vált olyan ég—föld különbséggé, mint Magyarországon általában.

A makfalvi „úri” *Dózsák* családi szájhagyományában — az adatközlő *Dózsa György* unokatestvérének egyenes leszármazottja! — sok olyan életrajzi adat maradt fenn, amelyet sem az írásos források, sem a történetírók nem említenek. Még *Márki* sem, aki pedig — könyvének tanúsága szerint — maga is megfordult Makfalván, s némely kérdéssel érdeklődött a makfalvi *Dózsáktól*.

A következőkben csak azt ismertetem itt, amit *Dózsa Árpádtól* hallottam, mégpedig változtatás nélkül. A történészeké a feladat, hogy kibogozzák a tényleges eseményeket; itt magukkal a hagyományokkal foglalkozunk úgy, ahogy 1956 őszén *Dózsa Árpád* előadta:

„Az a vár eredetileg a Maka vezéré volt, róla nevezték el Makfalvát. Makafalva volt, s abból lett Makfalva”... A község eredetileg a Küküllő bal partján feküdt

Maka vára alatt, a Szolokma pataka partján. A XIII. században azonban leégett és akkor jött át ide a mostani helyére. Régi vásáros hely volt Makfalva, ma is *Sokad*-nak hívják — sokadalom után — azt a helyet, ahol a vásárokat tartották. Valami tatárjárás is volt itt, amire utal, hogy egy helyet *Tatársírnak* neveznek, ami a nép nyelvén *Tatársírrá* változott”.

„Nem itt született ugyan Dózsa György (hanem a háromszéki Dálnokon), de itt nevelkedett. Abban az időben a vár a Szapolyaiaké volt. Onnan rabolta el Dózsa Szapolyai anyját, amiről a történelem nem ír. Ez bosszúból volt, amiért előzőleg (Szapolyai — F. L.) — elrabolta Dózsa Györgynek a húgát, illetve nővérét: Katát, aki később Zeyk Miklósné lett. (A parasztháború leverése után) Dózsa György menyasszonyát Szapolyai prédául a katonáknak dobta, Dózsa György ki volt kötve és végig kellett néznie.”

— „Azután (Szapolyai anyjának elrablása után) elmenekült, Szilveszter Mihály nevű pap rejtette el szalmába. Dózsa György osztán felkerült Budára a királyi udvarba, mint a királynő testőre, Dobzse Lászlónak testőre volt. A királynőnek még egy gyereke is lett tőle.”

— Ez családi hagyomány?

— „Igen, de könyv is van róla: »Eb ura fakó« a címe, írójára nem emlékszem. Szájhagyományban is megmaradt, de ebből meg olvastam.”

— Nem a könyv nyomán terjedt el a szájhagyományban?

— „Nem. Én még gyerekkoromban hallottam, a könyv meg azután jelent meg. Az öreg nagybátyám — Dózsa Dániel író, (lásd alább — F. L.) — is említést tesz róla vázlatában.”

— „Dózsa György azután, amikor a Báthoryval összekapott, a királyné termében hozzácsapta a márványoszlophoz (Báthoryt) úgy, hogy úgy szállították el onnan. Menekült (Dózsa György), beállott Temesváron katonának Székely György néven. Amikor már új nemeslevelet kapott, előbb Székely György néven állították ki.”

(Dózsa Árpád feljegyzéseit mutatja, köztük Dózsa címerét, mit *Nagy Iván* Magyarország családi címerekkel és nemzedékrendi táblákkal c. könyve 3—4. kötetéből másolt ki.)

— „Dózsa Györgynek a története a történelemből ismeretes — (mondja D. Á. a parasztháború lefolyására utalva) — Annyit nem ír a történelem, hogy Dózsa György anyját Báthory István itt megégettette a piacon. (Nyilván a parasztháború leverése után — F. L.) Gergelyt — Dózsa György öccsét és alvezérét — Györggyel együtt végezték ki. Csakhogy őt meglőtték. Temesváron. Román éra alatt voltam ott. Azt a terepet ma is Piata Doja-nak (Dózsa tér — F. L.) nevezik, ott volt egy kápolna (a kivégzés helyén), s amikor a románok ott mentek el, mindig keresztet vetettek. És volt akkor is a Strada Doja (Dózsa út — F. L.). Most minden városban van.

— Szóval az eredeti elnevezés a Dózsa út, Dózsa tér?

— „Igen”

— Mi történt Dózsa jegyesével?

— „Belehalt”

(Tudva levő, hogy a gyergyói székelyek között él az emléke egy *fekete asszony*-nak, ki a nép között járva sokakat meggyógyított, de különösen jóslatait tarja számon a nép. Pl. neki tulajdonítják s a repülőgépre magyarázzák: „Jönnek vasorrú madarak, akik árvát sokat hagynak”. A fekete asszonyt egyesek Dózsa György özvegyének mondják, Megkérdelem Dózsa Árpádot, igaz-e, hogy Dózsa György felesége Erdélyben élt?)

— „Nem, nem. Az tény, hogy Dózsaák Dálnokon (Háromszék) laktak, ott született György is. Az anya ott orvost helyettesített. De neki felesége nem volt.”

— Mi történt Dózsa György nővérével, Katalinnal?

— „Férjhez ment Zeyk Miklóshoz; leszármazottjai most is élnek.”

A Dózsa család másik ágának — Dózsa Györgynek a parasztforradalomban való szerepe miatt — nem volt bántódása.

Sajnos a Dózsa család levéltára az I. világháború alatt megsemmisült. Dózsaák Trencsén megvébe menekültek és a leveles láda annak a magánháznak a padlásán elkallódott. A Dózsa család történetére így csak másodlagos írások állnak rendelkezésre. (Dózsa Árpád a családfát *Pálmay József*: Marostorda vm. nemes családjai, Marosvásárhely, 1902) c. könyvében és Nagy Iván idézett művében mutatja. E szerint Dózsa Árpád, aki a fentieket elmondta, Dózsa György unokatestvérének a leszármazottja. A Dózsa család leszármazási táblázatát megtalálni Márki Dózsa György című monográfiájában is. Itt csak néhány kiegészítő adatot írunk le Dózsa Árpád közléséből:

Dózsa család van még Tekében: Dózsa Andor, Dózsa Árpád unokatestvérének a fia. Tekében főszolgabíró volt, most Nagydán van. Szovátán nemrégiben halt meg egy

patikus: Dózsa István (szül. 1886-ban). Budán a Napraforgó utcában lakik egy alezredes, akinek a makfalvi családhoz kötődő rokoni szálakat épp most sikerült kibogoznia Dózsa Árpádnak. Sok Dózsa nevű fordul hozzá levélben, de nem mindig sikerül tisztázni: valóban rokonok-e.

A makfalvi (Maros-Torda) Dózsa népes családfájából még kettőről beszélt részletesen Dózsa Árpád. Egyik Dózsa Dániel, a neves regényíró, akinek egyik regénye éppen Dózsa Árpádról szól.

A másik *Dózsa Elek* Erdélynek korábban nagynevű, haladó szellemű jogtudósa. Pálmay József előbb említett könyvéből olvassa a következő részletet, amit érdekesnek tartok ide iktatni:

„Gergelynek a fia, Elek Erdély legkitűnőbb jogtudósainak egyike. 1831-ben marosvásárhelyi jogtanár. Báró Wesselényi Miklós 1833-ban, midőn a szabad eszmék terjesztése végett megyegyűlésről megyegyűlésre járt néhányad magával, Marosvásárhelyen és Marosszéken Dózsa Elek volt egyik tevékeny támogatója. Ezen támogatásnak és Dózsa tanácsának köszönhető, hogy Wesselényi iskolát alapított Makfalván, mely Dózsa Elek felügyelő gondnoksága alatt 1835-ban megnyílt és jelenleg is (az idézett könyv 1902-ben jelent meg — F. L.) a Székelyföld egyik legjelentősebb iskolája.

Wesselényi a nemzeti eszmék terjesztése céljából városról városra, megyegyűlésről megyegyűlésre járt, de Vásárhelyen az akkori főispán a szót megvonta tőle azzal az indokkal, hogy Marosszéken birtoka nincsen. A megyegyűlésen részt vevő makfalvi küldöttség azt a területet, ahol jelenleg az iskola van, Wesselényinek adományozta, arról adománylevelet adott, amit Wesselényi felmutatva a beszédét megtarthatta. A következő évben hozzá kezdett építéséhez a Makavára romjaiból, felépítette a világ első népfőiskoláját. S olyan alapítványt tett, hogy annak a kamatjából fizettek két tanulót. Az iskola homlokzatán ez áll: „Adták a székelyek Wesselényinek hazafiságáért, a hazafiság kifejtéséül szentelé a székely nemzetnek Wesselényi.”

Az egykori népfőiskola, hol számos jónevű tudósunk nevelkedett, jelenleg egészségház. Aki Makfalván megfordul s elolvassa az ódon épület falán a fenti táblát, csak akkor érti meg, hogy ki kinek is adta az épületet, ha az előzményekkel tisztában van. Amikor mindezt elmondta, magam úgy éreztem, mintha az idő megállt volna néhány száz éve.

Földes László

Balásházy János munkássága

Nemrég múlt 120 esztendeje, hogy elhunyt Földesen *Balásházy János* „Tudós társasági rendes tag.” Az évforduló alkalmából a község lakossága megemlékezett a Magyar Tudományos Akadémia első mezőgazdasági tudományokkal foglalkozó tagjáról. Tekintsünk végig élete során, a Földesen töltött idejénél kicsit hosszabban időzve, hiszen a vele foglalkozó tanulmányok ezt az időszakot — talán rövidsége miatt — alig érintik.

Balásházy János Sátoraljaújhelyen született 1797. március 6-án. Szülei a reformkort előkészítő középnemesség sorába tartoztak, atyja *Mihály* megyei tisztviselő, közeli barátja a sárospataki *Kövy* professzornak, 1807-ben meghalt. Iskoláit Sátoraljaújhelyen Sárospatakon, Lőcsén és Kassán végezte, végül 1816-ban a Georgikon, a keszthelyi mezőgazdasági akadémia hallgatója lett, itt egész életére megszerette a mezőgazdasági tudományokat. Pesten még jogi tanulmányokat folytat, majd ezt félbehagyva, sátoraljaújhelyi és rudabányácskai birtokán gazdálkodik, szőlővel és juhászattal foglalkozik. Tevékenyen részt vesz Zemplén megye közéletében, táblabíró, majd alszolgabírói tisztet tölt be. A gazdálkodás elméleti és gyakorlati formája egyaránt érdekli, több kisebb-nagyobb tanulmány után 1827-ben megjelenik első könyve: *Gyűjtemény a juhtenyésztésről* . . . , három kiadást ért meg, sikere vitathatatlan. Munkájában a korabeli német szakkifejezéseket is igyekezett megmagyarosítani. Az 1829-ben kiadott újabb munkájával — *Tanácsolatok a magyarországi mezei gazdák számára* — ismét felhívja magára a közfigyelmet. Gazdasági reformokra biztatja a kis- és középbirtokos nemességet, Széchenyi ugyanerre biztatja a nagybirtokosokat, később e közös törekvésük hozta őket egymással közeli kapcsolatba. 1830-ban *Okos gazda, vagy gazdasági tudomány kérdésekben és feleletekben* . . . című munkája látott napvilágot, amelyet iskolai tankönyvvül szánt. Könyve sikerére jellemző, hogy többek között *gróf De-*